

La quinta essència

Joan Borja i Sanz

Director de la Càtedra Enric Valor · Universitat d'Alacant

De tant en tant hi ha paraules que venen a buscar-me. Truquen a la porta de la consciència i se m'arrapen al cervell com una llapassa, com una quimera, com una obsessió. Aquest ha estat el cas, aquesta setmana, de la paraula quintaessència. Tot i que se sol escriure de manera separada, «quinta essència», la trobem també en el diccionari de l'AVL escrita junta: «quintaessència». I significa, com se sap, això que el mateix diccionari ens indica: «1. f. Última essència o extracte d'una cosa. / 2. f. La forma més pura o refinada d'una qualitat, d'un aspecte. La quintaessència de l'elegància.»

«Ostres! D'on deu venir això de la quintaessència?» És la pregunta que em ve al cap, inopinadament, només perquè sí. Tot i que la parauleta — ja ho he dit — es pot escriure junta, «quintaessència» (perquè s'ha lexicalitzat, de manera que diem «les quintaessències»), ofereix una etimologia del tot transparent en la forma no unificada: «la quinta essència». És a dir: l'essència que fa cinc, l'essència cinquena, l'essència que va després de la quarta. I la pregunta següent cau de seguida pel seu pes. Per què la «quinta essència»? Quines són les quatre essències que la precedeixen? I, sobretot, com és que la cinquena de les «essències» en joc és la que significa l'«extracte», «la forma més pura o refinada», «autenticitat última» d'una qualitat o una substància?

El plaer del coneixement naix sempre de l'instint de la curiositat. I, per això, com a bon hedonista, delimitada aquesta capriciosa curiositat, així que he arribat a la destinació i he aparcat el cotxe, he agafat el mòbil i me n'he anat de cap a Internet per saciar com més prompte millor la fam de saber. I és així que he pogut col·legir — pessigant una mica d'ací una mica d'allà — que la història de la paraula es remunta al sistema físic d'Aristòtil, el qual, com se sap, propugnava que, més enllà dels quatre elements clàssics de la natura (terra, aigua, aire i foc) hi devia haver una cinquena substància incorruptible, eterna, de la qual eren fets els cels i els astres de la regió supralunar: el famós èter, l'essència pura i eterna que respiraven els déus. Aquesta hipòtesi aristotèlica va fer fortuna i va arribar fins a l'alquímia de l'edat mitjana, en què l'èter, precisament per ser el cinquè element material reconegut per Aristòtil, va començar a ser anomenat així, «cinquè element»; «*quinta essentia*», en llatí; la «quinta essència». I poca broma, amb la noció, perquè encara a finals del segle XIX (fa dos dies, com aquell qui diu) els físics creien que l'èter devia existir: que emplenava tot l'espai i constituïa el mitjà pel qual podien viatjar les ones de la llum. No és sinó amb

La paraula [quintaessència] es remunta al sistema físic d'Aristòtil, el qual propugnava que, més enllà dels quatre elements clàssics de la natura (terra, aigua, aire i foc) hi devia haver una cinquena substància incorruptible, eterna, de la qual eren fets els cels, l'èter.

el famós experiment de Michelson-Morley (1887) que va començar a dissipar-se aquest concepte d'èter i van començar a assentar-se les bases per a la formulació de la teoria de la relativitat especial d'Einstein, de manera que l'èter va ser relegat pel buit, pels camps magnètics i gravitatoris, i per les incitants teories de la deformació de l'espai-temps, etc.

Tanmateix, si bé es compta, amb uns matisos o uns altres, la idea de l'existència de l'èter com a cinquè element es va prolongar durant més de dos mil anys. No en són pocs, d'anys, per a una substància únicament suposada: per a un element només hipotètic que mai ningú no havia pogut observar, deduir ni mesurar. I dona a pensar, la veritat, comprovar que aquest element cinquè que finalment es va demostrar inexistent ha acabat significant — per aquells atzars de la filologia — l'autenticitat, la puresa, l'extracte, la substància, la veritat última de les coses. Una fal·lòria com a signe de veritat... Caram! No deixa de ser una curiosa paradoxa, el fet que continuem fent servir allò que ara sabem mentida — l'engany, la falsedat, la fal·làcia, la superxeria, el fake de l'èter com a cinquena essència de la natura — per a expressar la idealització més pura i autèntica de les substàncies i les qualitats.

És com si el llenguatge ens volguera advertir que la vida és feta de contradiccions: que té una naturalesa inevitablement complexa, mixta, confusa, dubtosa, inextricable; que les puritats radicals, les idealitzacions totals, les perfeccions extremes, les autenticitats últimes i les preteses pureses són, exactament, com això de l'èter o cinquè element: una mera il·lusió de l'esperit. Parlem de la quinta essència de les coses amb l'afany de significar-ne la veritat més profunda i pura, i, si bé ho mirem, estem al·ludint en realitat a una cosa que no existeix: que no ha existit mai en l'univers físic, constatable, mesurable, palpable. La puritat completa, l'excel·lència ideal,

la perfecció absoluta i la puresa categòrica són, senzillament, mentida. Una realitat impossible. I convindria acceptar-ho per a millor comprendre la infinita riquesa del món en què vivim: assumir, per exemple, que res ni ningú encarna la idea de la maldat absoluta (la quintaessència del mal), de la mateixa manera que res ni ningú tampoc no és la bondat suprema (la quintaessència del bé). Que, com diria Joan Fuster, totes i tots tenim el dret d'aspirar, «entre el bé i el mal, aflictius», al benefici de l'alegria. Perquè la vida —les persones, les societats, l'economia, la política, l'art i les manifestacions culturals totes— és feta de mixtures, de combinacions, de mestissatges, d'amalgames, d'impureses. I és precisament en aquesta seua diversitat i complexitat que hem d'aprendre a analitzar-la, a comprendre-la, a fruitir-la i a estimar-la.

Només així podrem entendre que, en paral·lel a les coses fascinants, enlluernadores i esperançadores que per un costat està conquerint la condició humana pels camins de la ciència i la tecnologia —pensem, a tall d'exemple, en la revolució de la informació i la comunicació, la revolució genètica o la revolució de la intel·ligència artificial (i en totes les revolucions esperables, consegüentment, en totes i cadascunes de les disciplines del coneixement!)—, puguen continuar produint-se impunement les coses més abominables, funestes i execrables que la mateixa condició humana ha estat capaç de perpetrar lamentabilíssimament al llarg de la història: l'odi, la violència, el totalitarisme, el fanatisme, el feixisme, la guerra.

No. La realitat no és perfecta. Ni tampoc no accepta simplificacions i explicacions maniquees des de premisses absolutistes, puristes, extremes, essencialistes, idealitzants. I és precisament sobre la base d'aquesta evidència de la complexitat de la vida que, sense anar més lluny, hem pogut viure i veure que el president dels Estats Units d'Amèrica, Donald Trump, que segons com mereixeria ser conceptualitzat com un dimoni emplotat (entre altres coses, perquè en

les seues excentricitats sovint s'acondueix diabòlicament, amb un mal esperit que tomba de tos), ha estat també el protagonista principal d'un dels béns més anhelats de la nostra contemporaneïtat, com és la signatura d'un acord de pau que va posar fi a la guerra de Gaza i que va fer possible l'alliberament dels ostatges supervivents. I no solament això: també s'ha erigit com a intermediar imprescindible en les negociacions entre Vladímir Putin i Volodímir Zelenski per a aconseguir el final de la guerra a Ucraïna. I és així que Trump —qui viu quant veu!— s'erigeix com a únic agent d'esperança per a la pau mundial sense deixar de ser-ne, alhora, una de les màximes amenaces (només cal pensar en els conflictes de Veneçuela i Groenlàndia). Mentrestant, a Europa (suposadament la quintaessència de la democràcia, la diversitat, el pacifisme, la civilitat i la diplomàcia) li passa allò de la vella dita del joc de pilota: «les veu passar totes per dalt». S'ha demostrat d'una inoperància absoluta, amb una incapacitat d'influència literalment vergonyant.

Ai, la quinta essència de les coses! Ai, el pensament quintaessencialista! Quin parany del llenguatge! Quina estafa de la raó! La ciència, al seu dia —Albert Abraham Michelson, Edward Morley i Albert Einstein—, es va encarregar de demostrar que l'èter no existeix: que la suposada quinta essència d'Aristòtil, símbol de la puresa respirada pels déus, no deixava de ser una fake new superstitiosament propagada al llarg d'un parell de mil·lennis en la història de la ciència. Ens haurem d'accontentar, per tant, només amb el foc, l'aire, la terra i l'aigua. O, més precisament: amb els 118 elements de la taula periòdica. Perquè la quinta essència —la quintaessència— no és sinó una fantasia. I fantasia per fantasia, m'estime més la fantasia que no enganya ningú: la que fa créixer el món pels camins meravellosos de la imaginació. Opine, per això, que la fantasia —la fantasia literària, popular o llibresca— és, conjugada amb la raó, l'antídot millor contra els essencialismes i els quintaessencialismes que ens assetgen.

amjasa
aigües municipals de xàbia, s.a.

Camí Cabanes, 88
Tel. 96 579 01 62 / Fax 96 579 38 81
Apart Postal, 56
03730 **Xàbia** (Alacant)
amjasa@amjasa.com